

УДК 378

Світлана Смолова, кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри німецької мови і літератури з методикою викладання
Криворізького державного педагогічного університету

ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ РОЗУМОВОЇ ПРАЦІ СТУДЕНТІВ

У статті розкрито технологію формування культури розумової праці студентів через організацію трьох етапів роботи: підготовчо-організаційного, змістовно-процесуального та контрольньо-корекційного.

Ключові слова: культура розумової праці, навчальна діяльність, мотиви навчання.

Рис. 1. Літ. 4.

Постановка проблеми. Успіх навчальної діяльності студентів залежить від уміння самостійно організувати свою розумову працю, що вимагає максимально досконалого володіння знаннями, навчальними діями, умінями й навичками, культури розумової праці. Саме тому основним завданням вищого педагогічного навчального закладу стає не тільки організація процесу оволодіння знаннями з різних дисциплін й роботи з формування у студентів уміння навчатися не лише у стінах вищого навчального закладу, а й протягом усього життя.

Реалізація вищезазначеного завдання можлива за умови розробки технології формування культури розумової праці, а це, у свою чергу, вимагає обґрунтування конкретних етапів у рамках навчально-виховного процесу. Це підтверджується й результатами проведеного дослідження, яке засвідчило, що 96% з опитаних 574 студентів, усвідомлюють важливість набуття певних знань, умінь і навичок, а також якостей особистості задля полегшення й удосконалення здійснення ними розумової праці.

Виклад основного матеріалу. Мету технології формування культури розумової праці у студентів становить досягнення її сформованості.

Технологію формування культури розумової праці студентів вищих навчальних педагогічних закладів подано у рис. 1.

Технологія формування ґрунтується на теоретичних засадах не тільки ресурсного (М. Зимкіна, З. Золіна, І. Кандор, Д. Канеман, В. Лізинський, Д. Навон, У. Найсер, М. Розенблат та інші), а й системного, особистісно діяльнісного, соціологічного, семіотичного підходів, теоретичні положення яких відбиті в працях К. Альбуханової-Славської, Б. Ананьєва, С. Архангельського, О. Асмолова, Ю. Бабанського, К. Бардіна, В. Безрукової, Б. Беспалова, О. Боброва, О. Брушлинського, М. Варія, М. Волкова, В. Гриньової, В. Давидова, В. Ковальова, В. Кулько, Н. Кузьміної, О. Леонтєва, В. Лозової, Б. Ломова, А. Маркової, К. Платонова, В. Пунського,

І. Раченка, Т. Рогової, С. Рубінштейна, В. Сластьоніна, С. Смирнова, Н. Талізної, Б. Теплової, О. Усової, Т. Цехмистрової, М. Черпінського, В. Шадрикова, Н. Щуркова, Е. Юдіна.

Функціонування даної технології формування забезпечується її реалізацією у відповідності до визначеної мети.

Оволодіння складовими культури розумової праці в процесі реалізації запропонованої технології, вибір відповідних форм, методів і прийомів роботи з її формування мають призвести до отримання прогнозованого результату – сформованості культури розумової праці студентів вищих навчальних педагогічних закладів.

Оволодіння складовими культури розумової праці стає можливим передусім через якісну організацію трьох основних етапів роботи: підготовчо-організаційного, змістовно-процесуального та контрольньо-корекційного.

З'ясуємо доцільність кожного з компонентів змісту технології формування й схарактеризуємо їх суть.

Підготовчо-організаційний етап передбачає вивчення стану сформованості культури розумової праці студентів, діагностику їх рівнів, вивчення потенційних ресурсних можливостей студентів з метою визначення шляхів їх формування, а також організації дидактичного та методичного забезпечення здійснення даного етапу, що передбачає: розробку спецкурсу, підбір завдань, вправ для тренування тощо.

Для вивчення загального стану сформованості культури розумової праці автором було розроблено анкету “Рівні сформованості культури розумової праці студентів вищих навчальних педагогічних закладів”, а також використано матеріали опитувальника “Оцінка швидкості читання”, методики “Доповнення” та методу “Побудова індивідуального профілю слухача”, адаптованих до теми роботи дослідження.

Для діагностики мотивації навчальної діяльності використовували методики А. Реана, В. Якуніна “Вивчення мотивів навчальної діяльності студентів”, “Опитувальник провідних

ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ РОЗУМОВОЇ ПРАЦІ СТУДЕНТІВ

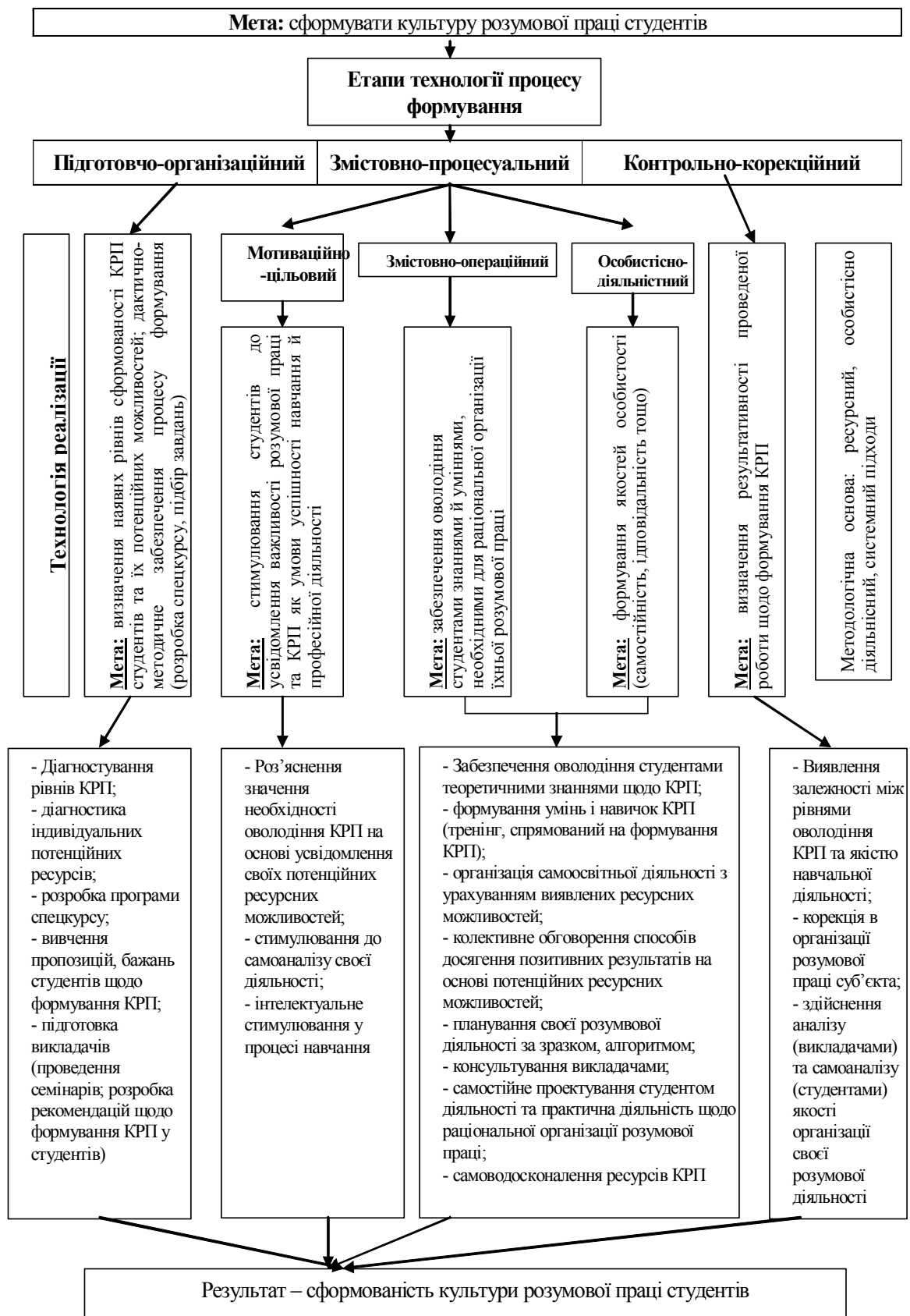

Рис. 1. Технологія формування культури розумової праці студентів

ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ РОЗУМОВОЇ ПРАЦІ СТУДЕНТІВ

мотивів професійної діяльності”, адаптований до особливостей розумової навчальної діяльності студентів, що дозволило виявити домінуючу групу в системі мотивів. Дослідження рівня розвитку ресурсних можливостей студентів, а саме: психічних процесів, здійснювалося за такими методиками: *пам'яті* – методика О. Лурія “Залучування 10 слів”, методика “Відтворення розповіді”, методика “Піктограма”; *уваги* – методика “Інтелектуальна лабільність”; *працездатності та втомлюваності* – коректурна проба Бурдона, таблиці Е. Крепеліна, методика “Таблиці Шульте”, а також “Тест на виявлення сили волі”.

Вивчення існуючого рівня сформованості культури розумової праці студентів за обраними методиками дало можливість проаналізувати й спрогнозувати шляхи подальшого її формування.

Отже, підготовчий етап вимагав ґрунтовної аналітичної роботи над результатами проведеної діагностики задля того, щоби визначити та окреслити коло проблем з метою врахування ресурсних можливостей з метою формування культури розумової праці кожного студента з акцентом на індивідуальні можливості. На цьому етапі здійснювався відбір й структурування змісту як програмового, так і допоміжного матеріалу з предмету, вибір методів роботи. Реалізації мети сприяло упровадження спецкурсу “Культура розумової праці студентів вищого педагогічного навчального закладу”, що включало підготовку науково-методичних матеріалів для проведення семінару, розробку занять за тематичним планом спецкурсу, підбір завдань для розвитку конкретних знань, умінь і навичок, а також створення карток для індивідуальної роботи зі студентами, алгоритмів виконання розумових операцій, підготовку бланків до методик, відбір педагогічних засобів формування тощо.

Наступним етапом технології формування культури розумової праці є *змістовно-процесуальний* етап, який містить у собі три компоненти: мотиваційно-цільовий, змістовно-операційний та особистісно діяльнісний.

Культура розумової праці складається з великої кількості знань, умінь, навичок, звичок активізації розумової праці й раціональної організації уваги, сприйняття, розуміння, запам'ятовування й використання знань на практиці тощо.

Технологія формування культури розумової праці передбачає усвідомлення студентами важливості оволодіння нею як суспільного й особистого обов'язку; переконання у можливості та необхідності розвитку власних розумових здібностей; прагнення полегшити розумову працю

й зробити її найбільш ефективною; прояв інтересу до процесуального боку навчально-пізнавальної діяльності; укріплення потреби в самоосвіті й удосконаленні власних інтелектуальних умінь, ресурсних можливостей.

Як відомо, розумова діяльність не відбувається ефективно без мотиву, інтересу, бажання її виконувати. У цей час на особистість мають вплив як зовнішні (сукупність обставин, умов праці), так і внутрішні (сукупність мотивів, бажань) стимули.

Забезпечення позитивної мотивації, тобто усвідомлення студентом важливості розумової праці та культури розумової праці як умови успішного навчання й професійної діяльності, відбиває позитивні, усвідомлені професійно значущі мотиви й потреби щодо оволодіння культурою розумової праці.

Перш ніж формувати ту чи іншу мотивацію студентів, необхідно вивчити існуюче ставлення студентів до розумової праці. Як засвідчили результати дослідження, 48% (із 574 опитаних) мають позитивне ставлення до оволодіння культурою розумової праці, 39% не надають їй особливої уваги, а 13% негативно ставляться, вказуючи на відсутність володіння нею, що неодмінно позначається на навчальних результатах (54% мають достатній рівень навчання, 30% – середній, 16% – низький (за даними журналу обліку успішності).

Мотивація є першим кроком на шляху досягнення поставленої мети, яка має бути чітко сформульована, а також глибоко усвідомлена кожною особистістю. Успішність процесу формування культури розумової праці студента не може ефективно відбуватися без емоційного й інтелектуального стимулювання на кожному занятті викладачем з використанням методів формування свідомості, інтересу та мотивації навчання, а також роз'яснення значення необхідності оволодіння культурою розумової праці на основі усвідомлення рівня своїх потенційних ресурсних можливостей.

Отже, мотиваційно-цільовий компонент дозволяє підготувати підґрунтя до міцного оволодіння знаннями, уміннями й навичками культури розумової праці.

Задля оволодіння знаннями й уміннями, необхідними для раціональної організації розумової діяльності, важливо впровадити наступний компонент змістовно-процесуального етапу – *змістовно-операційний*. Цей етап передбачає цілеспрямований процес засвоєння теоретичних знань за допомогою таких методів і форм роботи, як лекції, семінари, самостійна робота з підбору

ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ РОЗУМОВОЇ ПРАЦІ СТУДЕНТІВ

й опрацювання літературних джерел для створення й написання повідомлень, доповідей, рефератів тощо. Формування умінь, яке відбувається шляхом проведення практичних і семінарських занять, для окремих експериментальних груп – консультацій, групових форм роботи, тренінгів, підбору практичних завдань на основі індивідуальних ресурсних можливостей; розвиток якостей особистості, які є умовою успішного здійснення розумової праці, формування яких відбувається кожного заняття й закладене, як у загальній меті експерименту, так і у меті кожного окремого заняття.

У ході реалізації технології оволодіння культурою розумової праці, незалежно від форми навчальної діяльності, у студентів передбачається формування позитивної мотивації навчальної діяльності, пов'язане з підвищенням продуктивності та ефективності розумової діяльності у процесі аудиторних занять, шляхом виконання самостійної роботи з друкованими джерелами інформації, підготовки до семінарів і практичних робіт, під час підготовки до іспитів та організації планування власної роботи під час сесії, самоконтролю власної навчальної діяльності.

Особливо важливим на даному етапі є стимулювання самоосвітньої діяльності з використанням методів формування свідомості, стимулювання й мотивації поведінки, організації діяльності й формування досвіду поведінки, що дозволить правильно організувати роботу з формування культури розумової праці.

Завершальним і найголовнішим компонентом змістовно-процесуального етапу формування є особистісно діяльнісний, який є вершиною досягнень студента щодо питання формування культури розумової праці й має на меті її забезпечення в самостійній розумовій діяльності, шляхом тренінгу, спрямованого на її саморозвиток і формування через:

- виявлення індивідуальних ресурсів на основі самодіагностики, запропонованої вчителем, і окреслення низки найзручніших засобів визначення їх стану;

- обговорення способів досягнення позитивного результату за окремими компонентами культури розумової праці й шляхів розвитку внутрішніх ресурсних можливостей особистості й урахування при цьому зовнішніх ресурсів;

- планування своєї розумової діяльності за зразком, алгоритмом;

- консультування з боку викладача;

- самостійне проектування діяльності

студентом та практична діяльність з раціональної організації розумової праці на основі визначених ресурсів культури розумової праці;

- самоконтроль, рефлексія.

Якість здійснення студентом даної роботи впливає на рівень сформованості культури розумової праці, тому систематичне здійснення роботи над собою, розвитком потенційних ресурсних можливостей дозволить студенту зробити культуру розумової праці власним надбанням, а отже, інтегрованою якістю особистості, що уможливить здійснення будь-якої розумової праці на високому рівні власних можливостей і в більш скорочений термін.

Завершальним етапом технології формування культури розумової праці студентів є *контрольно-корекційний*, який передбачає оцінку результатів діяльності та рівня сформованості культури розумової праці студента за допомогою анкет, тестів, що проводилися на підготовчому етапі, аналіз продуктів навчальної діяльності студентів, а також загальний аналіз ходу формування й корекція отриманого результату, а через те – встановлення відповідності форм і методів роботи меті, доцільності їх використання тощо.

Висновок. Отже, технологія формування культури розумової праці передбачає реалізацію підготовчо-організаційного, змістовно-процесуального, а також контрольно-корекційного етапів роботи як перевірки ефективності й доцільності форм і методів її реалізації.

1. Брушлинский, А.В. *Субъект: мышление, учение, воображение* / А.В. Брушлинский. – М.: Изд-во "Институт практической психологии", Воронеж: НПО "МОДЭК", 1996. – 392 с.

2. Каптерев П.Ф. *О саморазвитии и самовоспитании* / П.Ф. Каптерев // *Образование*. – 1897. – № 2. – С.1 – 18.

3. Пильник Р.О. *Формування розумової культури старшокласників у процесі навчально-творчої діяльності: дис... канд. пед. наук: 13.00.09 / Волинський держ. ун-т ім. Лесі Українки*. – Луцьк, 2005. – 17 с.

4. Пильник Р.О. *Проблеми розвитку творчості школярів* / Р.О. Пильник // *Проблеми оновлення змісту початкової освіти на сучасному етапі реформування школи: Збірник наукових та науково-методичних праць кафедри педагогіки і психології Криворізького державного педагогічного університету*. – Кривий Ріг: КДПУ, 2003. – Вип. 2. – С. 63 – 68.

Стаття надійшла до редакції 09.04.2011